

ARAŞTIRMA MAKALESİ

TÜRKİYE'DE İLAHİYAT EĞİTİMİ: İSTİHDAM ALANI-PROGRAM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

İbrahim Turan*

Atf: İbrahim Turan, "Türkiye'de İlahiyat Eğitimi: İstihdam Alanı-Program İlişkisi Üzerine Bir İlişki," *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37, (Aralık 2017): 59-77,
<http://dx.doi.org/10.26650/ilahiyat.2017.19.2.0014>

Makale gönderim tarihi: 13.09.2017

Makale kabul tarihi: 25.11.2017

Öz

Türkiye'de öteden beri İlahiyat fakültelerinin yapısı, işleyiŐi ve istihdam alanları tartışma konusu olmuştur. Bu fakültelerin nasıl öğrenci alacağından, mezunlarının nerelerde ve nasıl istihdam edileceğine kadar bir dizi tartışma günümüzde de halen varlığını sürdürmektedir. Bu durum doğal olarak, ilahiyat fakültelerinde eğitim alan ve eğitim veren herkesin motivasyonunu bir şekilde etkilemektedir. Günümüzde ilahiyat fakültelerinin tek bir program üzerinden öğrenci alması, bir soruyu gündeme getirmektedir: Değişen ve çeŐitlenen toplum beklentileri ve istihdam alanları karşısında ilahiyat fakültelerinin tek bir programla farklı alanlarda uzman yetiŐtirmesi mümkün müdür? İşte bu soru aynı zamanda makalenin de temel problemini teşkil etmektedir.

Bu çalışmada ilahiyat fakültelerinin geçmişten günümüze program yapılarıyla istihdam alanları arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu bağlamda çalışma üç bölüm altında ele alınmaktadır. Birinci bölümde ilahiyat fakültelerinin temel amaçları ve program yapısı incelenmekte ve program yapısının amaçlara uygun oluşturulup oluşturulmadığına bakılmaktadır. İkinci bölümde, istihdam alanları ve program yapısı arasındaki ilişki ele alınmakta ve mevcut durum ve istihdam alanının gerekleri üzerine odaklanılmaktadır. Sonuç kısmında ise, çalışmadan elde edilen sonuçlara göre bazı önerilere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, Eğitim, Din Eğitimi, Yüksek Din Öğretimi, İlahiyat Fakültesi.

* Doç. Dr., Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, 55139, Türkiye, i.turan@samsun.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-1659-9903

Extended Abstract

Theology Education in Turkey: An Overview of the Relationship between Teaching Programs and Employment Opportunities

Organizational structure, operational mechanism, and employment conditions of Theology faculties have always been hotly debated topics in Turkish academic circles. Many employment-related issues, such as procedures for student acceptance, program outcomes, and broadening students' future job opportunities for graduates, are still significant today. These endless discussions have most negative effects on the motivation of every person in Theology faculties involved in the teaching and learning processes.

Theology Faculties, which were established as the only higher religious education institutions in the Turkish Republic, have throughout their history been continually scrutinized by different views and ideologies exclusively for the purposes of their establishment. As a result of these considerations, the teaching content, and particularly the curriculum, has transformed and evolved concomitantly. Although Theology faculties, at the beginning of the Republican Era, were established with the specific aim of meeting the needs of the country for well-educated and equipped religious functionaries, they could survive only for nine years, between 1924 and 1933, and were closed without achieving this goal. Ideological debates on employment-related issues, such as for what purpose and in the frame of which responsibility would these university graduates to perform their future career duties, also played an important part in this turbulent process. Thus, it was not possible to actualize the first ascribed goal for their establishment. The second goal envisaged for the Theology faculties was to perform the activities related to religious education and other religious affairs based on an embracing and moderate religious discourse, with a certain reference to the Quran and Sunnah, to contribute to the unity and solidarity of the country. In this respect, one of the reasons why radical movements could not find any solid ground in Turkey and its surroundings, even during the times when religion-centred political and ideological developments intensified, is that Theology faculties introduced a reliable religious perception and adopted an embracing approach toward the different fragments of society. With their intense influence on society Theology faculties created a vacuum effect for the radicalized movements by preventing them from establishing permanent habitat in Turkish society.

However, today it is clear that Theology faculties are far from attaining these goals. It is possible to claim that these faculties are much more inclined to concentrate on creating religious men rather than fulfilling their previously assigned responsibilities, training intellectuals professionalized in religious matters, which is articulated in the Unity of Education Law as "senior experts of religion". Examining the faculty curriculum over a certain period proves this alteration.

Today, Theology faculties follow one single teaching program. In the academic year 1998–1999, the Department of Teacher Training for Primary Schools Religious Culture and Ethics Class, with the main purpose of graduating prospective school teachers, was established within Theology faculties' organizational structures. However, in the academic year 2014–2015 the programs ceased to accept students based on the decision of the Higher Council of Education, and in the academic year 2016–2017 it was de facto closed. Thus, the Theology program is the only program that accepts students at present.

A faculty that runs one teaching program attracts an important question: how can Theology faculties train experts for the different fields required by the modern society and its changing perceptions on employment through one single program? This question constitutes the main research problem of this paper.

Examining the curriculum of Theology faculties results in two main problem areas. First, there is the lack of a stable relationship between the purposes and the employment areas of the faculties. As the formal and non-formal religious institutions offer the main graduate job opportunities, the curriculum should be designed to include the courses that future employees would benefit from. However, the curriculum does not have a proportional distribution of classes in regards to their associated employment areas. The second problem is excessive numbers of classes. Although the numbers vary according to the faculty, the average number of classes is more than 70 during the four-year study period. It may be claimed that having a large number of classes is a parameter for the richness of the curriculum, yet, in practice this is under scrutiny. Benefiting from the curriculum at best cost is not possible without relating the teaching content to employment requirements and compartmentalization of the program if necessary. Also, compartmentalization will require readjustment of the curriculum for employment areas. Thus, in the process of reorganizing the teaching program and, correspondingly, its content, the most crucial matter that should be taken into consideration is to analyse the requests and expectations from the field.

Keywords: Religion, Education, Religious Education, Higher Religious Education, Faculty of Theology

Giriş

Türkiye’de din eğitiminin tarihi gelişimini ele alırken, yaşanan tartışmaların kökenini Tanzimat’a kadar götürmek mümkündür. Çünkü bu tartışmaları tetikleyen sekülerlik-dindarlık çekişmesi ve bu çekişmenin somutlaştığı laik eğitim anlayışının temelleri Tanzimat dönemine kadar gitmektedir.¹ Ancak ilerleyen zamanlarda mektep-medrese ayrımının belirgin bir şekilde ortaya çıkması ve kurumsal anlamda yaşanan kutuplaşma, yeni kurulan Cumhuriyet’in de eğitim alanındaki en büyük sorunlarından birisi olmuştur.

Medreseler, Tanzimat’a kadar müspet ilimlerle pozitif bilimlerin birlikte yürütüldüğü eğitim kurumları iken, Tanzimat sonrasında açılan meslek okulları ile birlikte zaman içerisinde medreselerin müfredatı sadece dini ilimlere hasredilmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde, diğer başka faktörlerin de etkisiyle artık mektep ve medrese birbirine tezat iki zihniyeti temsil eder duruma gelmiştir. Özellikle 1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanından sonra “Bu devlet nasıl kurtulur?” sorusuna, “eğitimde ıslahat yaparak kurtulur” cevabının bir gereği olarak ardı ardına ıslahat hareketlerine girişilmiştir.²

Cumhuriyet döneminde din eğitimi tartışmaları bağlamında üzerinde önemle durulan bir husus da eğitimde “dini-millî” tartışmasıdır. Tevhid-i Tedrisat Kanununun çıkmasından bir ay önce Milli Eğitim Bakanı, Başbakan İsmet İnönü ve Cumhurbaşkanı Atatürk’le görüşen dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü İsmail Hakkı Baltacıoğlu, yaptığı görüşmede Atatürk’ün, kendisine eğitimin dini mi millî mi olması gerektiğini sorduğunu ve kendisinin de şu cevabı verdiğini yazmaktadır: “*Din bir ictimai müessesedir. Realitede yaşamaktadır. Ancak devlet onu okullarında öğretmeye mecbur değildir. Devlet terbiyesinin karakteri ancak millî olabilir. İnkılap maarif müesseselerini laikleştirmelidir.*” Ancak Baltacıoğlu, yıllar sonra bu düşüncesinin yanlış olduğunu ifade etmiştir.³ Nihayet 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Yeni Cumhuriyetin eğitim açısından en önemli sorunu olan tefrik meselesini ortadan kaldırırken aynı zamanda eğitimde “dini”, “millî” tartışmalarında millî eğitimden yana tavrını koyarak bu alandaki tartışmayı da bitirmiş oluyordu. Hasan Ali Yücel, Tehvid-i Tedrisat Kanununun 1839 yılındaki Tanzimat Fermanı ile birlikte süregelen eğitimdeki kültür ikiliğini kaldırmaya yönelik en önemli adım olduğunu ileri sürmektedir.⁴ İlgili kanunun 1. maddesinde bütün

¹ Eğitimde laikleşmenin başlangıcı ile ilgili olarak bkz. Ejder Okumuş, “Tanzimat Dönemi’nde Eğitimde Laikleşmenin İşaretleri”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3, Sayı: 9, (2005): 143-61.

² II. Meşrutiyet dönemi eğitim hareketleri için bkz. Recai Doğan, “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, (1998): 361-409.

³ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Hayatım”, *Yeni Adam*, Sayı: 346-47, (Ağustos 1941): 14’ten aktaran Halis Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, (İstanbul, İfav, 1999), 20.

⁴ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, 31.

eğitim kurumları milli eğitim bakanlığına bağlanmış; 2. maddede, Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti veya diğer özel vakıflar tarafından işletilen bütün medrese ve mektepler de yine Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Kanunun 4. maddesinde ise, Milli Eğitim Bakanlığının yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek için Darülfünunda bir ilahiyat fakültesinin kurulması ve din hizmetlerinin yürütülmesinde görevlendirilecek memurların yetiştirilmesi için de ayrı kurumlar açacağı belirtilmiştir.⁵ Nitekim bu maddeler gereği Darülfünunda bir ilahiyat fakültesi ile birlikte, kapatılan 479 medresenin yerine de 29 İmam-Hatip mektebi açılmıştır. Bu mektepler 5 yıl gibi kısa bir süre içinde (1929-1930 öğretim yılında) herhangi bir kapatma kararı olmaksızın, öğrenci yokluğundan dolayı kendiliğinden kapanmıştır.⁶

Bu makalede, ilahiyat fakültelerinin kuruluş süreciyle birlikte amaçları, program yapıları ve istihdam alanları üzerinde durulduktan sonra, günümüzdeki durumlarından hareketle istihdam alanı ve program yapısı ilişkisine odaklanılacak ve nihai noktada, yaşanan sorunlara ilişkin bazı çözüm önerileri ortaya konulacaktır.

I. İlahiyat Fakültelerinin Temel Amacı ve Program Yapısı

Cumhuriyet döneminde yüksek din öğretimi kurumu olarak kurulan ilahiyat fakülteleri, kuruluş amaçlarıyla ilgili olarak farklı ideoloji ve görüşler ekseninde daima tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaların ve ona biçilen rolün bir tezahürü olarak zaman zaman program yapıları değişime uğramıştır.

Kuruluşundan itibaren bakıldığında, İlahiyat fakültelerinin temel amaçları Tevhid-i Tedrisat Kanununda en belirgin şeklini almıştır. 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. Maddesinde "*Maarif Vekâleti yüksek diniyyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hizmet-i diniyyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir.*" ibaresi ile hem bir üniversite hem de buna hazırlık olarak bir mektep kurmak suretiyle din hizmetlerinin yürütülmesi ve din konusunda uzman yetiştirecek iki ayrı kurum açmayı taahhüt etmektedir. Fakat bu maddenin yorumu herkeste aynı çağrışımı yapmamıştır. Bir kesim kanunun ilgili maddesini, din konusunda uzman münevverler yetiştirmek olarak değerlendirirken, diğer bir kesim ise, medreselerin kapatılması ve "modern" aydın tipinin yetiştirilmesi için gerekli bir değişim olduğu kanaatini taşımakta

⁵ Bkz. *Tevhidi Tedrisat Kanunu*, 06.03.1340 tarih ve 63 sayılı Resmi Gazete, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf> (23.10.2017).

⁶ 1923-1924 eğitim-öğretim yılında 29 olan İmam-Hatip Okulu sayısı, 1924-1925 döneminde 26'ya, 1925-1926 döneminde ise 20'ye düşmüştür. 1926-1927 yılından itibaren sadece İstanbul ve Kütahya'da iki İmam-Hatip Okulu varlığını 1930 yılına kadar sürdürebilmiştir. Onlar da 1930 yılında kapanmıştır. Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994), 53.

ve açılan bu kurumlara mesafeli yaklaşmaktadır. Zira bu menfi tutumun oluşmasında, bazı tecrübeler de etkili olmuştur. Özellikle Darülfünun ilahiyat fakültesinin açılmasından kısa bir süre sonra öğrenci yokluğu gerekçe gösterilerek kapanması, aynı şekilde imam-hatip mekteplerinin de benzer durumlara muhatap olması, bu görüş sahiplerinin düşüncelerini pekiştiren nedenler olarak ifade edilebilir. Bu noktada Başgil, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda yer alan Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır

“İslam dininin muhtaç olduğu yüksek diyanet mütehassısı ve din alimi yetiştirmek üzere, Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi kurulmasını emreden Tevhid-i Tedrisat Kanunu, kapattığı dini öğretim müesseseleri ayarında bir müessese kuruyordu, sadece İslami sahada yüksek diyanet mütehassısı adamların kökünü kurutuyordu. Filhakika, yaşayan din adamı ve alimler birer ikişer ebediyet diyarına göç etmiş, fakat arkadan boşlukları dolduracak adamlar yetişmediği için, otuz beş sene sonra, bugün Türkiye'de İslam dininin muhtaç olduğu yüksek diyanet mütehassısı adamlar hemen hemen yok olmuştur.”⁷

Gerçekte ülkenin yüksek tahsilli ve donanımlı din adamı ihtiyacının karşılanması amacıyla kurulan ilahiyat fakülteleri, yetişen din adamlarının hangi amaçla ve görevle hizmet alanında yer alacakları konusundaki kafa karışıklığı ve ideolojik tartışmalar arasında dokuz yıl gibi kısa bir süre ayakta kalabilmiş ve maksat hasıl olmadan kapanmışlardır. Böylece kuruluşundaki birinci amaç gerçekleşmemiştir.

İlahiyat fakültelerinin amaçlarından ikincisi, Kur'an ve Sünneti referans alarak ülkenin birlik ve beraberliğini tesis edecek itidalli ve kucaklayıcı bir din söylemi ile din eğitimi ve din hizmetlerini yürütmektir. Bu noktada, Türkiye'nin kendi bünyesinde ve yakın çevresinde din merkezli siyasal ve ideolojik oluşumların ve çekişmelerin yoğun olduğu dönemlerde radikal hareketlerin tutunamayışının önemli nedenlerinden birisi, ilahiyat fakültelerinin topluma sağlıklı bir din anlayışı sunması ve tüm toplumu kucaklayıcı bir tavır sergilemesi şeklinde ifade edilirken, bunun yanında, ortaya koyduğu itidalli din söylemini din hizmetleri ve din eğitimi-öğretimi alanına taşımış olması da radikal hareketlerin toplum içinde neşvünema bulmasının önüne geçmiştir.⁸

Günümüze geldiğinde, ilahiyat fakültelerinin kuruluş döneminde düşünülen amaçlarından uzak olduğu açıkça görülmektedir. Yukarıda ifade edilen en temel iki amacın günümüz ilahiyat fakültelerinde ne kadar gerçekleştirilebildiği tartışmaya açıktır.⁹ İfade etmek gerekir ki, bu fakülteler Tevhid-i Tedrisat Kanununda 'yüksek

⁷ Ali Fuad Başgil, *Din ve Laiklik*, 11. bs, (İstanbul: Yağmur, 2012), 195.

⁸ Ali Bardakoğlu, *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşmek*, (İstanbul: Kuramer, 2016), 372.

⁹ Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinde görev yapan akademisyenler üzerinde yapılan bir araştırmada ilahiyat fakültelerinin amaçlarının oldukça geniş bir skalada değerlendirildiğini görmek mümkündür. Bkz. Bayramalı Nazıroğlu, *Türkiye'de İlahiyat Eğitimi*, (Rize: STS, 2016), 115-48.

diniyyat mütehasıslığı’ olarak ifadesini bulan din konusunda uzman “mütefekkir” yetiştirme amacından giderek uzaklaşmakta ve dindar “mütedeyyin” yetiştirme amacına doğru kaymaktadır. Hâlbuki 1924-1933 yılları arasında varlığını devam ettiren Darülfünun ilahiyat fakültesi kurulurken esas amaç, mütehasıs ve mütefekkir yetiştirmektir. Ama özellikle yakın dönemde ilahiyatların programlarının değişikliğe uğramasını da dikkate aldığımızda amaçlarında bir farklılaşmanın olduğu göze çarpmaktadır. İlahiyat programları tarihsel dönemler halinde incelendiğinde bu durum görülmektedir. Hâlihazırda ilahiyat fakültelerinde genel olarak iyi bir mütedeyyin, daha duygusal ve daha dindar bireyler yetiştirme gayreti, sanki istenen ve beklenen bir durum gibi görünmektedir. Eğer durum bu ise, o halde olaylar ve durumlar karşısında duygusal tepkileri güçlü ama bir o kadar da düşünme süreçlerini iyi yönetemeyen bireylerin yetiştirilmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınma ihtimali bulunmaktadır. Oysa pek çok ilahiyat fakültesinin internet sayfasına bakıldığında, duygulardan ziyade düşünme ve eleştirmeyi öne çıkaran şu ifadelerle rastlıyoruz:

“En iyi şekilde bilgi birikimiyle donanmış, okuyan-sorgulayan, eleştirel düşünce yeteneği gelişmiş, bilişim çağının getirilerinden faydalanmasını bilen, alanındaki gelişmeleri yakından takip ederek, toplumumuzun dini ihtiyaçlarını en güzel şekilde karşılayacak nitelikte ilahiyatçılar yetiştirmeyi hedeflemektedir. İlahiyat alanında yaptığımız çalışmalarla bilgi birikimine katkı sağlamayı, ülkemizin dini, ahlaki ve kültürel sorunlarını tanıyıp, onlara yönelik işlevsel düzeyde cevaplar üretmeyi, ülkemizi akademik düzlemde en iyi şekilde temsil etmeyi amaçlamaktayız.”¹⁰

“Din bilimleri ile ilgili en üst seviyede bilgi üreten araştırmacı, katılımcı, paylaşımcı, özgün, etik ve estetik değerlere sahip, çağdaş bir öğretim kültürü oluşturmak ve mesleki açıdan yetkin, toplumsal değerlere saygılı bireyler yetiştirmek.”¹¹

“Kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen ve bilimsel verilerden yararlanarak problemlere çözüm üretebilen, ilâhiyat alanında temel bilgi, zihniyet ve yaklaşıma sahip; hayat boyu öğrenme alışkanlığı sergileyebilen, yapıcı eleştirilere ve farklı görüşlere saygı duyan, bilgiyi içselleştirerek kendini geliştirmeye ve erdemli olmaya çaba gösteren, dini mirası özümseyen ve insanlığa yararlı olacak her türlü yeniliğe ve sürekli gelişmeye açık olmanın gerekliliğine inanan, birikimini insanlığa hizmet için topluma paylaşabilen bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır.”¹²

Bazı ilahiyat fakültelerinin web sayfalarından alıntılanan misyon ve vizyonlarının pratikte aynı karşılığı bulup bulmadığını görebilmek için teorikte ifadesini bulan misyon ve vizyonla aynı doğrultuda bir program yapısına sahip olması beklenmektedir.

¹⁰ “Amaç ve Hedeflerimiz,” Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, son erişim tarihi 25.04.2017, <http://ilahiyyat.omu.edu.tr/fakultemiz/amac-ve-hedeflerimiz>

¹¹ “Misyona ve Vizyon,” Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, son erişim tarihi 25.04.2017, <http://www.if.sakarya.edu.tr/tr/icerik/3069/6689/misyona-ve-vizyon>

¹² “Vizyon ve Misyonumuz,” Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, son erişim tarihi 25.04.2017, http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=104

Dolayısıyla burada dikkat edilmesi gereken husus, Cumhuriyet döneminden itibaren günümüze kadar geçen süreçte ilahiyat fakültelerinin program yapılarına da bakarak bahsi geçen misyonun ne kadar gerçekleştirilebileceğini ortaya koymak olmalıdır. Bu noktada, ilahiyat fakülteleri ve onların program yapılarını incelemek, bu fakültelerin yetiştirmeyi amaçladığı insan tipini anlama konusunda fikir verici olacaktır. Bu fakülteler, birinci dönem (Darülfünun İlahiyat Fakültesi), ikinci dönem (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüleri) ve üçüncü dönem (1982 sonrası dönemdeki ilahiyat fakülteleri) olmak üzere üç ayrı dönemde ele alınabilir.

A. Darülfünun İlahiyat Fakültesi: Kuruluşu ve Program Yapısı

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. Maddesi, Maarif Vekâlet'ine, İstanbul'da dönemin tek üniversitesi olan Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi açma görevi vermiştir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle, Darülfünun'da İlahiyat Fakültesi'nin açılması için hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda İlahiyat Fakültesi, 7 Mayıs 1924'te öğretime başlamıştır.¹³ Böylece 'İlahiyat Fakültesi' ismiyle öğretim yapan, yükseköğretim kurumu ilk defa, 1924'te eğitim tarihimizdeki yerini almıştır.¹⁴ Fakültenin öğretim süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir. İlahiyat Fakültesi'nde sömestr usulü tatbik olunmuş, Tefsir ve Hadis dersleri mecburi olup, toplam ders adedi 6'dan aşağı olmamak üzere toplam 24 sömestr devama tabi tutulmuşlardır.¹⁵

Darülfünun İlahiyat Fakültesine öğrenci kabulü 21 Nisan 1924 tarihli İstanbul Darülfünun Talimatnamesinin 40. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, fakülteye kaydolacak öğrencilerden yüksek dereceli mekteplerden mezun olma ve yapılacak Arapça ve Farsça sınavından başarılı olma şartı aranmıştır. Ancak 1932 yılında çıkarılan Bakanlar Kurulu kararıyla, yapılacak dil sınavından başarılı olma şartı kaldırılmıştır.

Öte yandan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kurulan İmam-Hatip Mektepleri orta dereceli okullar olduklarından mezunlarının fakülteye gidebilmeleri mümkün değildi. Nitekim ilahiyata gitmek isteyenler genel lise eğitimini tamamladıktan sonra ve Arapça ve farsça sınavlarından da başarılı oldukları takdirde fakülteye kayıt yaptırabiliyorlardı.

Darülfünun İlahiyat Fakültesinin ders programına bakıldığında, 1925-1931 yılları arasında fakültede okutulan derslerin isimleri şu şekildedir: Tefsir ve Tefsir Tarihi, Hadis ve Hadis Tarihi, Fıkıh Tarihi, İctimaiyat, Ahlak, Kelam Tarihi, İslam Feylosofları, Tasavvuf Tarihi, Felsefe Tarihi, İslam Mezhepleri, İslam Tarihi, Akvam-ı İslamiyye

¹³ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Darülfünun: Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı*, 1. Cilt, (İstanbul: IRCICA, 2010), 619.

¹⁴ Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, 59.

¹⁵ Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, (İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2011), 378.

Etnografyası, Türk Tarih-i Dinisi, Tarih-i Edyan, İslam Bediiyatı, Arap Edebiyatı, İslam Felsefesi, Felsefe-i Din.

1933 yılında Darülfünun, İstanbul Üniversitesine dönüştürülürken ilahiyat fakültesi, yeni kurulan üniversitenin bünyesinde yer almamıştır. Bu süreçte, okullardan din derslerinin kaldırılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'na kadro tahsis edilmesinde yaşanan sorunlar vb. durumların etkisi olduğu ifade edilmelidir.

B. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi: Kuruluşu ve Program Yapısı

Darülfünun İlahiyat Fakültesi'nin kapatılmasından sonra, herhangi bir okulda din eğitimi alan kimselerin yetişmemesi sebebiyle dini alanda ciddi boşluklar oluşmuştur. Yine ilkokullarda din bilgisi dersleri başlayınca ve öğrenci velilerinin büyük bir çoğunluğu, din bilgisi dersini olumlu karşılayıp çocuklarının bu dersi okumasını isteyince, bu defa da din bilgisi öğretmeni yetiştirmek meselesi ortaya çıkmıştır.¹⁶ Bu konuyla ilgili Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 2 Aralık 1947'de gerçekleştirdiği 7. Kurultay'da toplanan komisyon, hükümete "İmam-Hatip Okullarından başka, bir de yüksek din bilginleri ve mütefekkirleri yetiştirmek üzere üniversitede bir İslam İlahiyat Fakültesi kurulması lüzumlu görülmüş ve kabul edilmiştir." şeklinde bir tavsiyede bulunmuştur.¹⁷

Dini hayatta yaşanan sıkıntılar, halktan gelen yoğun talep ve beklentiler bir İlahiyat Fakültesi açma konusunda hükümeti mecbur bırakmıştır. Yapılan hazırlıklardan sonra 3 Mayıs 1949 günü İlahiyat Fakültesi kurulması ile ilgili tasarı dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulmuştur.

Tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ele alınmış ve bir İlahiyat Fakültesi kurulması: "Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşünüşünde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için gerekli şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesi'nin kurulması"¹⁸ tasarısı 9 Mayıs 1949 günü kabul edilmiş, 4 Haziran 1949 tarih ve 5424 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlahiyat Fakültesiyle ilgili gerekli hazırlıkların tamamlanmasının ardından 21 Kasım 1949'da, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin bir bölümünde öğretime başlamıştır.

Fakültenin kuruluş gerekçesinde, "din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak ve mesleki bilgisi kuvvetli ve düşünüşünde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için gerekli şartları hazırlamak" ifadesine yer verilmiştir. Burada mütefenninden ziyade münevver yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Yani din hizmetlerini

¹⁶ Beyza Bilgin, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, (Ankara: Emek Matbaası, 1980), 58.

¹⁷ İbrahim Arvas, *Tarihi Hakikatler*, (Ankara: Resimli Posta Matbaası, 1964), 62-64.

¹⁸ İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966), 29.

yerine getirmekle mükellef din görevlisinden ziyade din konusunda yetkin ilim insanı yetiştirmek amaçlanmıştır. Fakültenin ders programı da yine bu çerçevede oluşturulmuştur. Müfredatta yer alan dersler; Kur'an ve İslam dini esasları, tefsir, hadis, İslam hukuku, kelam ve mezhepler tarihi, tasavvuf tarihi, felsefe-mantık, İslam felsefesi, dinler tarihi, İslam tarihi, din psikolojisi, din sosyolojisi, İslam sanatları tarihi, Arapça, Farsça, klasik dini Türkçe metinler, paleografi ve pedagoji derslerinden oluşmaktaydı.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ders programı ile amaçlarının örtüştüğünü söylemek yanlış olmaz. Ancak buradan mezun olanların aynı anda hem münevver, hem de mütefennin olması yine zordur. Zira fakültenin programı daha çok münevver yetiştirmeye yönelik hazırlanmıştır.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin programında ciddi ve düzenli bir program 1953-1954 eğitim-öğretim yılından sonra yapılmış ve uygulamaya konulmuştur. Mevcut ders programında genel olarak eksik olarak görülen ve bu yüzden de öğrencilerden istenilen ilgi ile karşılaşmayan İlahiyat Fakültesi, 1953-1954'te yeniden ele alınan ve düzenlenen program sayesinde istenilen ve ilgi duyulan bir Fakülte haline gelmiştir. Ki bu yeni ders programından sonra 1954-1955 eğitim-öğretim yılından sonra Fakültenin kayıtlarında artış olmuştur.

İlk 4 yılda program bünyesinde yer verilmeyen Kur'an-ı Kerim dersine, "*Kur'an ve İslam Dini Esasları*" adıyla ilk iki yıl içinde, 2 saatlik de olsa bu derse yer verilmiştir. Yine birinci ve ikinci sınıfta toplamda 5 saat olarak Klasik Dini Türkçe Metinler dersi de konulmuştur. Genel olarak program derslerine bakıldığında İlahiyat Fakültesi'nin kuruluşunda mevcut olan programdan çok daha iyi ve cazip bir program yapılmıştır. Bu da İlahiyat Fakültesi'ne olan ilginin artmasına neden olmuştur.

Fakültenin kurulduğu ilk yıldan itibaren tek tip ders programı uygulanırken, 1972-1973 öğretim yılından itibaren; "*daha iyi niteliklere sahip, daha derin bilgilerle mücehhez, daha çok araştırma imkanına kavuşturulmuş elemanlar yetiştirmek düşüncesiyle...*" öğretim süresi 5 yıla çıkarılmıştır.¹⁹ Yine aynı öğretim yılından itibaren lisans seviyesinde ilk defa bölümlenmeye gidilmiştir. 5 yıllık sürenin ilk 3 yılında ortak dersler okutulmasına karar verilmiş; son iki yıl (4-5. sınıflarda) ise Tefsir ve Hadis (Temel İslam İlimleri) Kelam ve İslam Felsefesi adıyla iki bölüm oluşturulmuştur. Ayrıca 1976 yılından itibaren bütün lise, meslek lisesi ve İmam-Hatip Lisesi mezunları fakülteye kabul edilmeye başlanmıştır.

¹⁹ Halit Ev, "Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir, 1999), 49.

C. Yüksek İslam Enstitüleri: Kuruluşu ve Program Yapısı

Türkiye’de 1982 öncesi dönemde dini yükseköğretim kurumlarının önemli bir parçasını da yüksek İslam enstitüleri oluşturmaktaydı. İmam-hatip okullarından mezun olanların dini yükseköğretim kurumlarında okumalarına imkân sağlamak amacıyla kurulan bu okullar, nitelikli din görevlisi yetiştirme, imam-hatip okulları ve ilk öğretmen okullarına din dersi öğretmeni yetiştirmek amacıyla kurulmuşlardır.

Yüksek İslam enstitülerinin 16 Haziran 1959 tarih ve 7344 sayılı yüksek İslam enstitüsü kadro kanununda belirtilen amaçlarına bakıldığında, orta ve muadili okullarda yeteri derecede ehliyetli din dersi öğretmeni yetiştirmek, memleketin ihtiyaç duyduğu müspet ve hayati bilgilerle mücehhez din bilginleri yetiştirmek esas amaç kabul edilmekle birlikte bu okulların 1961 yılında hazırlanan yönetmeliğinde Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen yetiştirmenin yanında Diyanet İşleri Başkanlığı’na yönelik müftü, vaiz, ve din görevlisi yetiştirme konusunda da kendini görevli saymıştır.²⁰

Yüksek İslam Enstitülerinin programına bakıldığında, Kur’an-ı Kerim, Vücut İlmi, Tefsir, Belagat-ı Kur’aniyye, Hadis, Siyer, İlm-i Tevhid, Kelam, İslam Hukuku, Fıkıh, Usul-i Fıkıh, İslam Dini ve Mezhepleri Tarihi, Mukayeseli Dinler Tarihi, İslami Türk Edebiyatı Tarihi, Tasavvuf Tarihi, Ahlak, İslam Felsefesi Tarihi, Mantık, İslam Tarihi, Muasır İslam Ülkeleri Tarih ve Coğrafyası, Arap Dili ve Edebiyatı, Dini Psikoloji, Dini Pedagoji, İslam Sanatları Tarihi, Hitabet ve İrşat, Dini Musiki, Yabancı Dil ve İnkılap Tarihi derslerine yer verilmiştir. Derslerin genel içeriğine bakıldığında, ağırlıklı olarak temel İslam bilimlerine ait derslerin yoğun bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Ancak bu haliyle programın Diyanet İşleri Başkanlığı’na müftü ve vaiz yetiştirmek açısından yeterli olduğu düşünülse de öğretmenlik için ne kadar yeterli olduğu tartışmalıdır.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Yüksek İslam Enstitüleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında, ikisinin önceliklerinin farklı olduğu anlaşılmaktadır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi amacını daha çok akademik düşüncenin üretimine katkı sağlayacak nitelikte insan yetiştirmek, belirli ölçüde de din dersi öğretmeni yetiştirmek olarak belirlemişken, Yüksek İslam Enstitülerinin ana amacının mesleki beceriyle donanmış "mütefennin" yetiştirmek olduğu görülmektedir.

II. İlahiyat Fakültelerinin İstihdam Alanlarının Programla İlişkisi

Günümüz ilahiyat fakültelerinin kuruluş amaçlarının ne olduğu ciddi bir tartışma konusudur. Zira bu fakülteler, hem akademisyen yetiştirme, hem Diyanet İşleri Başkanlığına nitelikli din adamı yetiştirme hem de Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ilk

²⁰ Bardakoğlu, *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşmek*, 366.

ve orta öğretim kurumlarına Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretmeni ile İmam Hatip Liseleri (İHL) için meslek dersleri öğretmeni yetiştirme gayreti içindedir. 1997 yılı sonrasında ilahiyat fakültelerinin yapısı ve müfredatında bir dizi değişiklik yapılmış, fakülte, ilahiyat bölümü ve ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği bölümlerine ayrılmıştır. Bu değişikliklerle birlikte ilahiyat lisans programlarından hazırlık sınıfları ile birlikte pedagojik formasyon dersleri de kaldırılarak dört yıllık lisans programları haline getirilmiştir.

Bunun yanında yeni kurulan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği (İDKAB) bölümü ise, temel islam bilimlerinden ziyade eğitim ve pedagoji ağırlıklı derslerden oluşmaktaydı. İlahiyat lisans programından ayrı olarak 1998-1999 eğitim-öğretim yılından itibaren Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kararıyla 11 ilahiyat fakültesinde²¹ İDKAB bölümü açılmıştır.²² Bu bölümün öğrenim süresi 4 yıl olarak kararlaştırılmıştır. Programın dâhilinde hem teorik hem de pratik olmak üzere toplamda 36 saatlik Öğretmenlik Pedagojik Formasyon dersleri de yer almıştır. Bu bölümden mezun olanlar 8 yıllık ilköğretim okullarına DKAB öğretmeni olarak atanmışlardır.

YÖK tarafından 2006 yılında alınan bir karar sonucu, İDKAB bölümleri 2006-2007 öğretim yılından itibaren bağlı buldukları üniversitelerin eğitim fakültelerine aktarılmışlardır. Ayrıca bölümün başındaki "İlköğretim" kelimesi de kaldırılmış ve adı "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü" olarak değiştirilmiştir.²³ Ancak 2010 yılında YÖK'ün 05/08/2010 tarih 27428 sayılı yazısıyla DKAB Bölümünün başında önceden mevcut olan "İlköğretim" kelimesi yeniden getirilmiştir.²⁴

İDKAB bölümlerinin ilahiyat fakültelerinden alınıp eğitim fakülteleri bünyesine verilmesiyle, ilk defa ilahiyat fakülteleri dışında bir yükseköğretim kurumunda din dersi öğretmeni yetiştirecek bölüm açılmıştır. 2011-2012 öğretim yılından itibaren eğitim fakülteleri bünyesinde açılan İDKAB bölümlerinin sayısı 24'e ulaşmıştır.

²¹ Bünyesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü (İDÖB)'nün açılması kararlaştırılmış üniversiteler şunlardır: Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, 19 Mayıs Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1999-2000 öğretim yılında öğrenci olarak bölüm faaliyete geçirilirken, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ise öğrenci almadığı için bölüm açılmamıştır. Bkz. Ahmet Sayım, "İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinin Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Programları Hakkındaki Görüşleri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun, 2017), 29.

²² Mehmet Zeki Aydın, "İlahiyat Fakülteleri Programlarını Tartışmak", *Eğitime Bakış Dergisi*, Ankara, (2013), Yıl:9, Sayı: 27, 57; Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 440.

²³ Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, 432; Ev, Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi, 262.

²⁴ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Bahçekapılı, *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü* (1997-2012), (İstanbul: İLKE İlim Kültür Derneği, 2012), 148-53.

2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren bölümün tekrar ilahiyat fakültesi bünyesine alınmasına karar verilmiştir. Böylece 7 yıldan sonra bu bölüm tekrar eski yerine dönmüştür. Bundan daha önemli bir gelişme ise 2014-2015 öğretim yılında yaşanmıştır. 1998-1999 eğitim-öğretim yılında açılan İDKAB bölümüne 2014-2015 öğretim yılında itibaren ÖSYM'nin tercih kılavuzunda yer verilmemiştir. Bu durum, bölümün mevcut öğrencilerinin mezun olmasından sonra fiilen kapanacağı anlamına gelmektedir.

İlahiyat fakültelerinde öteden beri yaşanan en önemli tartışmalardan birisi şüphesiz istihdam alanlarına göre ihtisaslaşma ve nitelikli insan yetiştirmedir. Bu anlamda bölümleşme üzerinde 1998 yılından itibaren yaşanan sürekli değişimlere bakıldığında, ciddi bir kafa karışıklığının olduğu açıktır. 28 Şubat sürecinin bir ürünü olarak görülen ve bunun üzerinden yapılan değerlendirmeler nedeniyle objektif bir biçimde ele alınmaktan uzak kalan İDKAB bölümleri, sağlıklı bir şekilde analiz edilemeden ve sonuçları dahi tam olarak test edilemeden kapanmış oldular. Halihazırda ilahiyat fakülteleri tek diploma verdikleri gerçeği dikkate alındığında istihdam alanı-program yapısı ilişkisini nasıl tesis edeceği bilinmemektedir. Zira tek bir bölümden oluşan ve akademik anlamda üç bölüme ayrılan bu yapı daha çok lisansüstü eğitimde kendini gösterecek şekilde Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri ve İslam Tarihi ve Sanatları bölümünden oluşmaktadır. Bu bölümleşme akademik olduğu kadar esasında ilahiyat fakültelerinin ilgili olduğu temel alanları da ortaya koymaktadır. Temel İslam Bilimleri ve İslam Tarihi ve Sanatları bölümleriyle İslam medeniyeti perspektifini ortaya koyarken, diğer taraftan felsefe ve din bilimleri vasıtasıyla modern batı ve onun medeniyet tasavvuruyla irtibat kurmaktadır.²⁵

İlahiyat fakültelerinin müfredatını incelerken, öncelikle bu fakültelerin amaçları ve temel istihdam alanlarına bakmak gerekmektedir. İlahiyatların temel istihdam alanlarından birisi ilk ve ortaöğretim kurumlarında İDKAB dersi ile İHL meslek dersleri öğretmenliğidir. O halde, bu istihdam alanının özelliğine bağlı olarak ilahiyatta verilmesi gereken temel dersler, alan bilgisi (Temel İslam Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatları ile Felsefe ve Din Bilimleri) dersleri ile birlikte pedagoji ağırlıklı derslerden oluşmalıdır. Eğer istihdam alanı Diyanet İşleri Başkanlığına yönelik ise, o halde dersler ağırlıklı olarak alan eğitiminden oluşmalı ve belirli bir kısmı da pedagoji derslerini içermelidir. Zira Kur'an kurslarında verilecek eğitimde ve yaz Kur'an kurslarında pedagojiye ihtiyaç vardır. Şu halde ilk göze çarpan durum, istihdam alanı dikkate alındığında müfredatın dengesiz bir dağılım gösterdiğidir. Fakültelerin program yapıları incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir. Örneğin Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin mevcut ders

²⁵ Tahsin Görgün, "Türk Üniversitesi ve Dini İlimler: İlahiyatın Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır?", *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?*, ed. Süleyman Akyürek, (İstanbul: Ensar, 2015), 153.

programına bakıldığında (Seçmeli dersler hariç) genel olarak, müfredatın % 55'i (80-85 kredi/saati) Temel İslam Bilimleri derslerinden, % 16'sı (25-30 kredi/saati) Felsefe ve Din Bilimlerinden ve % 12'si (15-18 kredi/saati) İslam Tarihi ve Sanatları Bölümüne ait derslerden ve % 17'si ise "seçmeli" ve "diğer" derslerden oluşmaktadır. Seçmeli derslerin mevcut program içindeki ağırlığı da dikkate alındığında Temel İslam Bilimleri bölümüne ait derslerin yoğun bir şekilde müfredatta yer aldığı görülecektir. Ancak araştırma verileri ilahiyat fakültesi mezunlarının büyük bir kısmının öğretmen olmak istediğini ortaya koymaktadır.²⁶ Bu haliyle öğrencilerin talep ve beklentileri ile fakültelerin programları arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. O halde ilahiyat fakültelerinin amaçlarının ve buna uygun program yapılarının ne olması gerektiği üzerinde yeniden düşünmek gerekmektedir.

Mevcut ilahiyat programı incelendiğinde, göze çarpan ikinci temel sorun/konu ise, ders çeşitliliğinin fazla olmasıdır. Halen fakülte bazında değişiklik göstermekle birlikte müfredattaki toplam ders ortalamaları (hazırlık sınıfı hariç) 70'in üzerindedir.²⁷ Her ne kadar ders sayısının çok fazla olmasının ilahiyat alanı için bir zenginlik olduğu söylenebilir de bunun uygulamada ne kadar karşılık bulduğu tartışmaya açıktır. Zira derslerin istihdam alanında hizmet kalitesinin artmasına yardımcı olması beklenir. Arkaik bilgiden ziyade geçmişle bugün arasında bağ kurabilen, günün ihtiyaçlarına cevap verebilen derslerin istihdam alanında daha fazla kullanılabilir olduğu gerçeğinden hareketle ders çeşitliliğinin ötesinde derslerin ve bu derslerde verilen bilginin güncel ve kullanılabilir olması önem arz etmektedir.

İlahiyat fakülteleriyle ilgili üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise pedagojik formasyon meselesidir. YÖK, ilahiyat fakültelerinin müfredat yapısının yeniden düzenlenmesine ilişkin 23.06.2017 ve 25.08.2017 tarihli iki yazısında pedagojik formasyon derslerinin ilahiyat fakültelerinde tekrar verilmesi kararı alırken, yazıların içeriğinde müfredatın yapısı hakkında da bazı hususlar dikkate getirilmektedir. Buna göre 23.06.2017 ve 25.08.2017 tarihli ilk iki yazıyı açıklayıcı mahiyette gönderilen 07.10.2017 tarih ve 75850160-104.01.07.01-690 sayılı üçüncü yazıda tüm ilahiyatlarda müfredatın (zorunlu ve seçmeli derslerin) toplam 150 kredi ile sınırlandırılması, bunu yaparken fakültelerin Kur'an-ı Kerim, Arapça, Tefsir, Hadis ve Fıkıh derslerinin yarıyıllara dağıtılmasıyla ilgili tamim edilen karara uygun olması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bu bağlamda ilahiyat fakültelerinin iki temel nokta üzerinden ciddi bir

²⁶ Koç tarafından yapılan araştırmada, İlahiyat fakültesi son sınıf öğrencilerinin yalnızca % 19'u Diyanet İşleri Başkanlığında çalışmak istediklerini belirtmişlerdir. Bkz. Ahmet Koç, "İlahiyat Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Sayı: 25, (2003/2), 55;

²⁷ Örneğin Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde toplam ders sayısı 79, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 81, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 81, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 72'dir.

eleştiri ve analize ihtiyacı vardır. Bunlardan birincisi; yukarıda da ifade edildiği gibi ilahiyatların hangi konuda uzman yetiştireceğine ilişkin karar verilmesi, ikincisi de yetiştireceği alana ilişkin nitelikli insan kaynağının temin edilebilmesi için yapılması gerekenlerin netleştirilmesidir. Bu doğrultuda meseleye, ilahiyat içindeki bölümleşmeyi ele alarak başlamak doğru olur. İlahiyat fakültelerinde temel İslam bilimleri, İslam tarihi ve sanatları ile felsefe ve din bilimleri bölümlerinin yer alması asli bir ihtiyaçtan öte 20. yüzyılda tecrübe edilen din anlayışının bir sonucu gibi gözükmektedir. Dolayısıyla bu bölümleşme sosyal alanda ve/veya istihdam alanında karşılığı olmayan suni bir ayrımdır. Din bilimlerinin ilahiyat alanının içinde yer bulmasına neden olan nedenleri ortadan kaldırmadan ilahiyat fakültelerindeki bölümleşmenin fakültenin kendi içinde de bir soru(n) olarak varlığını devam ettireceği düşünülmektedir.²⁸

İlahiyat fakültelerinde yaşanan bölümleşme 1982-1983 eğitim-öğretim yılındaki ilk düzenlemenin ardından 1991-1992 yılında yapılan düzenlemeyle şimdiki halini (Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Tarihi ve Sanatları) almıştır. Yeni açılan dini yükseköğretim kurumlarının adında bir değişiklik yapılmakla birlikte içerikte bazı anabilim dallarının adının değiştirilmesi ve bazılarının da birleştirilmesinin dışında herhangi bir değişim görülmemektedir.²⁹

Karadaş'ın ilahiyat fakültelerindeki bölümleşme teklifine bakıldığında, bölüm adları ve dersleri aynı kalmakla birlikte sadece İslam felsefesi ve İslam tarihi derslerine temel İslam bilimleri bölümü içinde yer verilmesinin dışında bir öneri getirmediği görülmektedir.³⁰ Karadaş'ın önerileri ilahiyat fakültelerine ilişkin ontolojik sorunların çözümlenmesinin ardında mutlaka değerlendirilmesi gereken hususlardır. Ancak gerek bölümleşme gerekse müfredat çalışmalarında Karadaş'ın ifade ettiklerinin yanında ve hatta ötesinde ihtiyaç analizi ve "nasıl bir ilahiyat?" sorusunun cevaplanması daha da önem kazanmaktadır. İlahiyat fakültelerinin istihdama dönük nitelikli insan yetiştirme gayesinden hareketle Diyanet İşleri Başkanlığının personel yeterlilikleri ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretmen yeterliklerinin incelenmesi gerekirken, akademisyen yetiştirme boyutu da ihmal edilmemelidir. O halde bu bölümleşme ve müfredat neye göre ve nasıl oluşturulacaktır?

İlk olarak, ilahiyat fakültelerinde verilecek olan eğitimi istihdam alanları ile ilişkilendirmeden yürütmek pek mümkün görünmemektedir. Fakülteye gelen öğrencilerin büyük çoğunluğun mezuniyet sonrasında akademik araştırmadan ziyade bir

²⁸ Görgün, "Türk Üniversitesi ve Dini İlimler: İlahiyatın Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır", 162.

²⁹ Çağfer Karadaş, "İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları Üzerine Genel Değerlendirme ve Öneriler", *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?*, ed. Süleyman Akyürek, (İstanbul: Ensar, 2015), 218.

³⁰ Bkz. Karadaş, "İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları Üzerine Genel Değerlendirme ve Öneriler", 220.

meslek sahibi olmayı amaçladığı düşünüldüğünde, fakültelerin bölümleşmesinin istihdam alanları dikkate alınarak düzenlenmesinin daha sağlıklı ve gerçekçi bir yaklaşım olacağı ortadadır. Esasında bu bölümleşmenin bir örneği 1998-2016 yılları arasında farklı biçimlerde uygulanan İDKAB/DKAB ve İlahiyat bölümleşmesi örneğinde görülmektedir. Ancak bu iki bölümle ilgili değerlendirmeler yapılırken istihdam alanlarındaki ihtiyaç ve yeterlik durumları yerine ilahiyat yeterlikleri üzerinden bir karşılaştırma yapılması, bazı yanlış anlamaları da beraberinde getirmiştir. Zira tek bir programla birden fazla sayıda istihdam alanına eleman yetiştirme gayretinin istihdam alanlarına dönük yeterlik kazandırma süreçlerinde etkili olmayacağı açıktır. Hal böyleyken, farklı bir alanda hizmet verecek elemanı yetiştirmek üzere tasarlanmış kriterlerin diğer alanı değerlendirmek üzere bir kriter kabul edilmesi, sağlıklı ve objektif bir değerlendirme olamaz.

İkinci olarak, bölümleşme eğer istihdam alanlarına göre yapılacaksa müfredatların ve program yeterliliklerinin de bu çerçevede yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Program ve ders yapısı oluşturulurken, dikkate alınması gereken temel nokta ise, hizmet alanına ilişkin ihtiyaç ve beklentilerin iyi analiz edilmesidir. Seçmeli ve zorunlu derslerin oluşturulması sürecinde öğretim elemanlarının yeterlikleri ve fakültelerin akademik altyapıları da süreçte dikkate alınması gereken diğer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

İlahiyat fakülteleri Cumhuriyet tarihi boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Birinci dönem olarak adlandırabileceğimiz Darülfünun İlahiyat Fakültesi, açıldığı dönemde din konusunda müteahhas yetiştirmek üzere programlanmış iken, farklı nedenlerden dolayı kapanmıştır. Programına bakıldığında ise, münevverler yetiştirmeye uygun bir program yapısına sahip olduğu görülmektedir. İkinci dönem olarak adlandırılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi temel amaç olarak din konusunda aydın bir din adamı kimliğini öne çıkarmıştır. Kaldı ki fakültenin ilk müfredat programlarında bu amacın izlerini görmek mümkündür. Bu dönemde açılan Yüksek İslam Enstitülerinin de açılış amacına uygun olarak müfredat programı hazırlanmıştır. Ağırlıklı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na müftü ve vaiz yetiştirmenin yanında imam-hatip okullarına meslek dersleri öğretmeni yetiştirmeyi de amaçlayan bu enstitüler kuruluş amacına uygun olarak Temel İslam Bilimleri ağırlıklı bir program uygulamıştır. 1978 yılında yürürlüğe giren yönetmelikle kendi içinde bölümleşmeye gitmiş ve Tefsir-Hadis, Fıkıh-Kelam ve İslam Dini ve Esasları bölümleri oluşturulmuştur. Oluşturulan bölümler de yine kuruluş amacıyla paralel bir seyir izlemiştir.

1982 yılından itibaren Yüksek İslam Enstitüleri ile ilahiyat fakültelerinin birleştirilmesinin ardından tek çatı altında ve üniversitelerin bünyesinde toplanan yüksek

din öğretimi kurumlarının kuruluş amaçları ile program yapıları birbiriyle tam olarak örtüşmemektedir. Zira mevcut programlarda yoğun bir temel İslam bilimleri dersi yer almaktadır. İstihdam alanında Milli Eğitim Bakanlığının önemli bir yer işgal ettiği ve fakülteden mezun olan öğrencilerin ağırlıklı bir kısmının da öğretmenlik istediği düşünüldüğünde program yapısı ile istihdam alanlarının örtüşmediği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ortaokul ve lise müfredatına göre eğitim verecek bir öğretmenden beklenen, DKAB Programında yer alan öğrenme alanlarına ilişkin bilgileri basit seviyede ve farklı yöntem ve teknikler kullanarak çocuklara aktarmasıdır. Bu ise, alan eğitiminin yanında eğitim bilimleri ve pedagoji ağırlıklı derslerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Hali hazırdaki program buna uygun görünmemektedir. Yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde istihdam edilecek personeli yetiştirmek için bir program açılacaksa, o halde bunun da ağırlığını temel İslam bilimine ait dersler ve belirli bir kısmını da felsefe ve din bilimleri ile pedagoji oluşturmalıdır.

O halde ilahiyat fakültelerinin program yapılarının istihdam alanına göre yapılanmasının sağlanması gerekir. Bu amaçla yeniden bir yapılanmaya gidilerek fakülte içinde farklı alanların ihtiyaçlarını karşılamaya matuf yeni bölümler açılmalı ve alan eğitimine uygun diploma verilmelidir. Bu durum ilk etapta bir dezavantaj gibi gözükse de uzun vadede istihdam alanıyla program yapıları arasındaki uyumun sağlanmasına hizmet edebilir. Bu noktada öteden beri yapılan öneri ve tartışmayı burada bir kez daha gündeme getirmekte fayda mülâhaza edilmektedir. Şöyle ki, ilahiyat fakültelerinin müfredat yapıları toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun olarak tasarlanmalı ve daha nitelikli hizmet verecek insan kaynağını ortaya çıkarmalıdır. Son dönemde gerek Diyanet İşleri Başkanlığı gerekse Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki gelişmeler (DİB için Cami dışı din hizmetleri; MEB için seçmeli din derslerinin uygulamaya konulması) dikkate alındığında, Milli Eğitim Bakanlığının ihtiyaçlarını karşılamak üzere, ilk ve ortaöğretim DKAB öğretmenliği ile İmam-Hatip Lisesi Meslek dersleri öğretmenliği bölümü, Diyanet İşleri Başkanlığının ihtiyaçlarını karşılamak üzere de din hizmetleri bölümü ile manevi danışmanlık ve rehberlik bölümü şeklinde bir bölümleşmeye gidilebilir. Bu haliyle fakülteye gelen bir öğrenci hazırlık sınıfından sonra ilk iki yıl ortak temel dersleri alırken üçüncü yıl, kabiliyet ve potansiyeline uygun bir alan tercih edebilir. Tercihlerde temel kriter ise, öğrencinin talebiyle birlikte yapılacak bir sınav veya not ortalaması şeklinde değerlendirilebilir. Kriterlerin neye göre konulacağı ayrı bir şekilde ele alınıp tartışılabilir.

İstihdam alanları için lisans düzeyinde böyle bir bölümleşmenin uygun olacağı düşünüldürken, lisansüstü seviyede eğitim vermek için ise, mevcut bölümlerin varlığını devam ettirmesi uygun olacaktır. Kaldı ki, fakültelerdeki hali hazırdaki bölümler lisansüstü eğitim alanında bile kabul görmemektedir. Nitekim bölümlerin sosyal bilimler enstitüsü nezdinde anabilim dalına karşılık geldiği düşünüldüğünde bölümleşmenin pratikteki karşılığı sorgulamaya açıktır.

Son olarak, ilahiyat fakültelerinin program yapısı ve bölümleşmesi özellikle siyasi müdahale ve mülahazaların üstünde tutulmalıdır. Fakültelerin bölümleşme süreci ve müfredat çalışmaları toplumsal talepler dikkate alınarak ve uzun vadeli hesaplamalarla gerçekleştirilmelidir. Aksi halde sürekli değişen bölüm/program yapısı ne toplumun taleplerine cevap vermekte ne de gelecekle ilgili sağlıklı bir dini yükseköğretim yapılmasına hizmet etmektedir.

Kaynakça

- Ankara Üniversitesi. "Vizyon ve Misyonumuz." Son erişim tarihi: 25.04.2017. http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=104
- Arvas, İbrahim. *Tarihi Hakikatler*. Ankara: Resimli Posta Matbaası, 1964.
- Aydın, Mehmet Zeki, "İlahiyat Fakülteleri Programlarını Tartışmak." *Eğitime Bakış Dergisi*, 27, (2013): 57-58.
- Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: İFAV, 1999.
- Bahçekapılı, Mehmet. *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*. İstanbul: İlke İlim Kültür Derneği, 2012.
- Bardakoğlu, Ali. *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşmek*. İstanbul: Kuramer, 2016.
- Başgil, Ali Fuad. *Din ve Laiklik*. 11. Bs. İstanbul: Yağmur, 2012.
- Bilgin, Beyza. *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*. Ankara: Emek Matbaası, 1980.
- Doğan, Recai. "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitim-Öğretimi." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38, (1998): 361-409.
- Ev, Halit. "Türkiye'deki Yüksek Din Öğretimi Kurumları Programlarının Öğretmen Yetiştirme Bakımından Değerlendirilmesi." Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1999.
- Görgün, Tahsin. "Türk Üniversitesi ve Dini İlimler: İlahiyatın Akademik Yapılanması, Bölümleri ve Anabilim Dalları Nasıl Olmalıdır?" *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?* Editör Süleyman Akyürek, 149-164. İstanbul, Ensar, 2015.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. *Darülfünun: Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı*. İstanbul: IRCICA, 2010.
- Karadaş, Cağfer. "İlahiyat Fakülteleri Lisans Programları Üzerine Genel Değerlendirme Ve Öneriler", *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır?* Editör Süleyman Akyürek, 205-261. İstanbul: Ensar, 2015.
- Koç, Ahmet. "İlahiyat Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri." *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25, (2003/2): 25-64.

- Naziroğlu, Bayramali. *Türkiye'de İlahiyat Eğitimi*. Rize: STS, 2016.
- Okumuş, Ejder. "Tanzimat Dönemi'nde Eğitimde Laikleşmenin İşaretleri." *Değerler Eğitimi Dergisi* 3, Sayı: 9, (2005): 143-61.
- Ondokuz Mayıs İlahiyat Fakültesi. "Amaç ve Hedeflerimiz." Son erişim tarihi: 25.04.2017. <http://ilahiyat.omu.edu.tr/fakultemiz/amac-ve-hedeflerimiz>
- Öcal, Mustafa. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2011.
- Parmaksizoğlu, İsmet. *Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- Sakarya Üniversitesi. "Vizyon ve Misyon." Son erişim tarihi: 25.04.2017. <http://www.if.sakarya.edu.tr/tr/icerik/3069/6689/misyon-ve-vizyon>
- Sayim, Ahmet. "İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinin Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Programları Hakkındaki Görüşleri." Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi 2017.
- Tevhidi Tedrisat Kanunu*, 06.03.1340 Tarih ve 63 sayılı Resmî Gazete, <http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.430.pdf> (23.10.2017).
- Yücel, Hasan Ali. *Türkiye'de Orta Öğretim*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994.

